

3

Obrázkové příběhy

Starověcí malíři, rytci a písaři

Je brzo ráno. Už se rozednělo, ale bůh slunce ještě nezvedl svou planoucí hlavu nad obzor. Ve vzduchu je cítit rosa. Nebe, modré jako moře zůstává zatím klidné. Později se ale bude chvět vedrem. Když muži postupující v řadách žnou zralou pšenici bronzovými srpy, praská jim pod rukama. Polekaní ptáci se skřehotem a jekotem vylétají směrem k nebi. Za poli, kam už nedohlédneš, teče široká a mocná řeka Nil. Když muži přeruší práci, aby se rozhlédli, vidí plachty, jako by lodě pluly přímo pšeničným polem.

V podzemí vybarvuje malíř za svitu lampy postavičky, které nakreslil na stěny hrobky vysoce postaveného úředníka Menny, jenž měl na starost ornou půdu. Zobrazuje muže, kteří pracují na poli. Myslím, že později vypoobí i samotného Mennu, jak rybaří nebo loví u řeky ptáky, společně s celou jeho rodinou, a dokonce i s kočkou!

Ocitli jsme se před třemi a půl tisíci lety. Od doby jeskynních malířů uplynuly desítky tisíc let. Nikdo nedokáže udržet přehled o čase, který uběhl, ale lidé vědí, že jsou jen nejnovějšími přírůstky dlouhatánské rodinné linie. Pokračují v tom, co umějí nejlépe – vymýšlejí, jak z okolního světa dostat to, co právě chtějí.

Před asi třinácti tisíci lety se lidé žijící na východ od Středozevního moře naučili hospodařit. Místo aby divoká zvířata lovili, zkontrolovali kozy, hovězí dobytek i ovce a zahnal je do ohrad. Než aby sbírali rostliny a plody, zaseli je. Pokud rodina obdělávala dostatečně velký kus půdy, měla dost na to, aby se najedla, a ještě jim zbylo něco na uskladnění. A možná taky na výměnu

za jiné užitečné věci, například konev na vodu nebo hrnec na vaření, který vyrobil hrnčič se speciálními dovednostmi, jež se těžce pracující farmář sotva mohl naučit.

Na pšeničná pole v Egyptě už naplno praží slunce. Jak neuvěřitelný by tento pohled připadal jeskynním malířům! Ty tvary v dálce, co vypadají jako velké hnědé balvany nastavené jeden ke druhému, jsou domy. Zemědělství lidi přinutilo, aby se usadili. Jsou tu vesnice, ale i města s budovami mnohem většími než obyčejné rolnické domy. V největších městech žijí někdy i tisíce lidí.

Mohutné řeky, jakými jsou Nil a mnohem východněji i Eufrat a Tigris, vytvořily nánosy úrodné půdy, která dokázala dát obyvatelům měst dost plodin na to, aby je všechny nakrmila. Ale nepracuje se jen na polích. Najdeme zde i bohaté obchodníky, kněze a vládní úředníky, například Mennu. A jsou tu také rytci a malíři, kteří zdobí chrámy, hrobky a paláce.

Život ve městě s sebou nese mnohem víc příležitostí než život na vesnici. Je však také mnohem složitější. Jak může král nebo obchodník všechno zaznamenat? Daně, které se musejí vybrat. Počet pytlů se zrním ve skladu. Jméno krále, který nechal postavit chrám a chtěl, aby si ho lidé pamatovali i po smrti. Nestačí jen říct: „Neboj, my nezapomeneme.“ Odpovědí na všech tyto problémy je úžasný vynález písma.

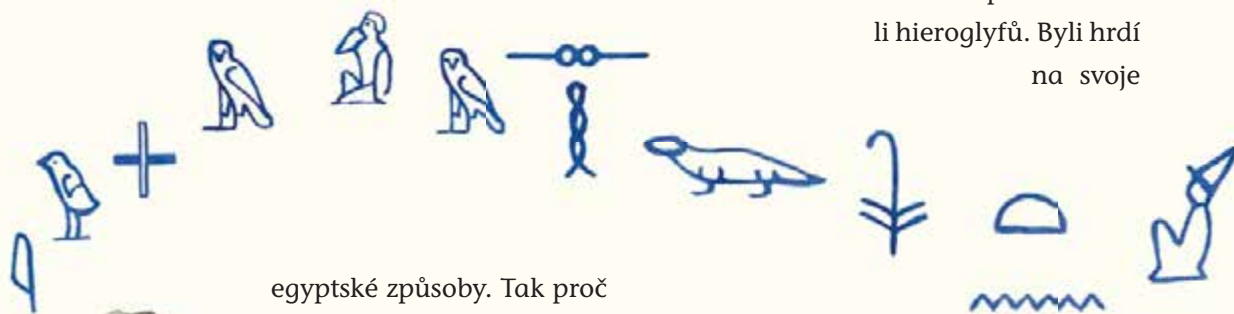
První písmo se v této části světa zrodilo z obrázků. Kruh znamenal slunce. Oblý trojúhelník připomínající kravskou hlavu zase krávu. Ale co když chceš napsat „včera“ anebo „loď pluje na jih“? Muselo to celé začít fungovat trochu jinak. Obrázek nebo značka mohly zastupovat slovo či zvuk, který slovo tvořil, a někdy dokonce obojí. Jak se v tom ale vyznat? Přestože většina lidí číst neumí, existují školení písaři, kteří tomu všemu rozumí.

Malíři, písaři i rytci se učili dovednostem, které se ostatním lidem zdály magické. Díky nim jsi mohl spatřit či pochopit něco, co před tebou ve skutečnosti vůbec nebylo. Král nemohl být všude najednou, ale jeho socha, obraz nebo jeho královská sdělení se mohly objevit na stěnách budov ve všech městech, jimž vládl. Čím působivější obrazy a slova byly, tím bylo jejich sdělení mocnější.

V zemi mezi řekami Eufrat a Tigris se obrázkové písmo postupně změnilo v písmo sestávající z čar a značek. Tyhle znaky už nepřipomínaly věci, které představovaly. Egypťané se ale drželi

svého obrázkového písma nebo

hieroglyfů. Byli hrdí na svoje

egyptské způsoby. Tak proč

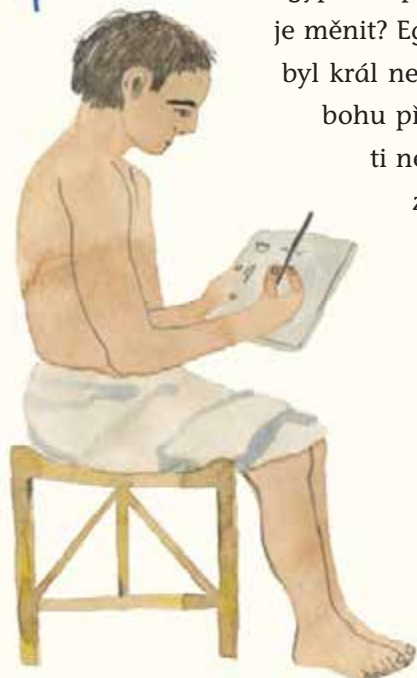
je měnit? Egyptu vládli bohové, po nich tu

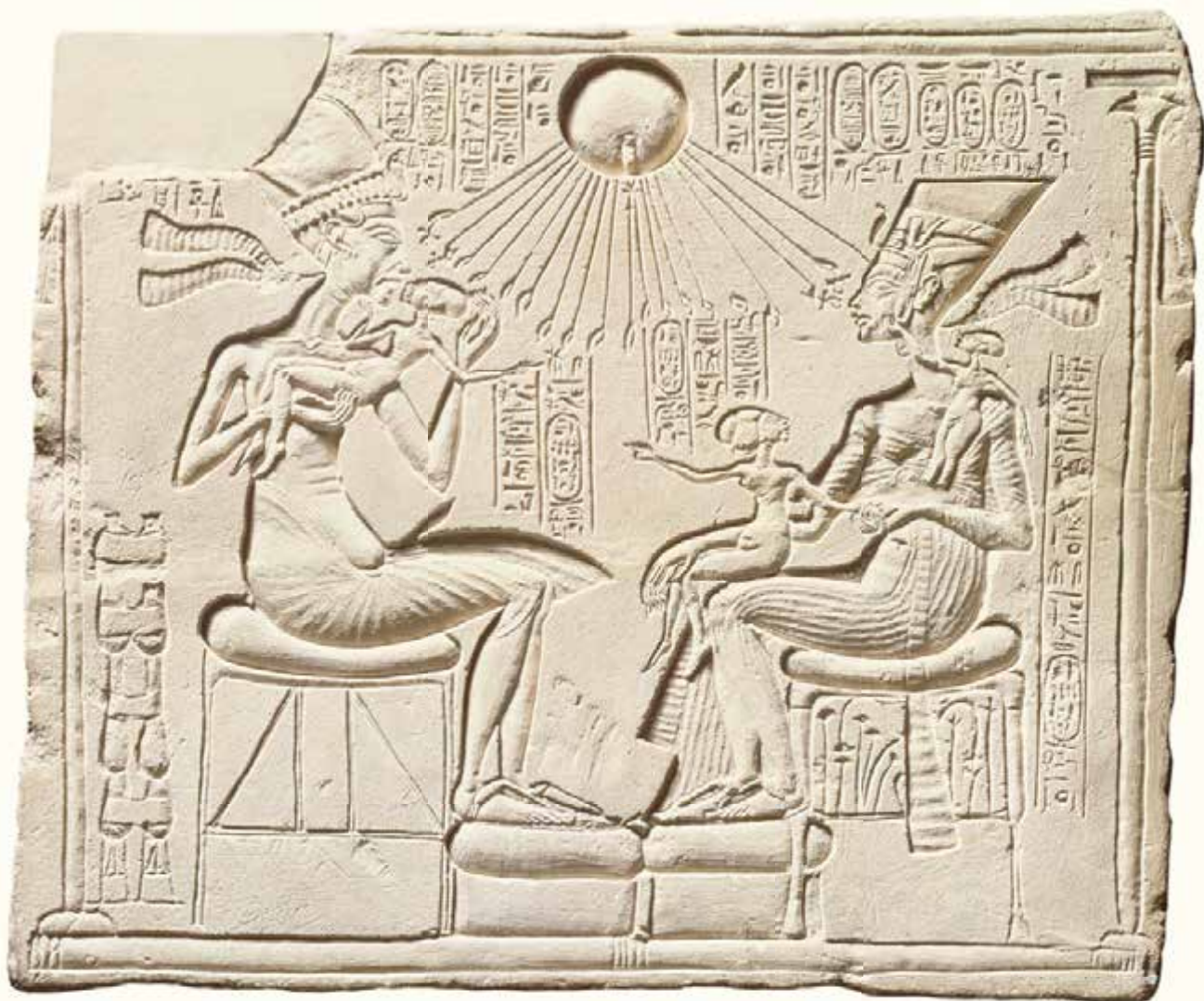
byl král nebo faraón (což bylo nejvíc, jak se člověk mohl

bohu přiblížit), pak kněží a šlechtici a úplně na spodku spočívali

ti nejchudší dělníci a otroci. Tak tomu bylo a tak to mělo také

zůstat. Navždy, dokud se bůh slunce každý den znovu zrodí po své noční cestě podsvětím.

Achnaton s rodinou
z Achetatonu (nynější El Amarna), Egypt;
přibližně 1353–1336 př. n. l.

4

Vidím to po svém

Achnatonovi umělci

Když královští sochaři a malíři obdrželi rozkazy, byli ohromeni. Dostali za úkol zobrazit krále Achnatona s protáhlou tváří, vystouplou bradou, velkým nosem, odstávajícíma ušima, tlustým břichem a křivýma nohama. Takhle nebyl nikdy vypočten žádný egyptský faraón.

Než Achnaton před zhruba 3 370 lety nastoupil na trůn, vystřídal se před ním už přes sto faraónů. Zdálo se, že egyptský způsob života přetrvá navždy. Jména vládců i jejich nadlidské skutky byly zaznamenány v kresbách, sochách i slovech na palácích, hrobkách, chrámech, ale i běžných objektech. Tady byl vyrytý do kamene, jímž se drtil pudr, král Narmer, který zrovna praštil svého nepřítele po hlavě palicí. A tuhle je zase obrovská rytina Setiho Prvního, jak vyhladil celičkou armádu. Protivníci pod faraonovým válečným vozem padali jako klasy pšenice.

Egyptští sochaři museli být neskonale trpěliví. Nejtvrdší nástroje, které měli po ruce, byly vyrobeny z bronzu. To ujde, pokud potřebuješ vyrobit meč nebo sekyru. Když ale musíš rýt do tvrdého kamene, například bazaltu, není to nic moc. Umělci nezřídka strávili

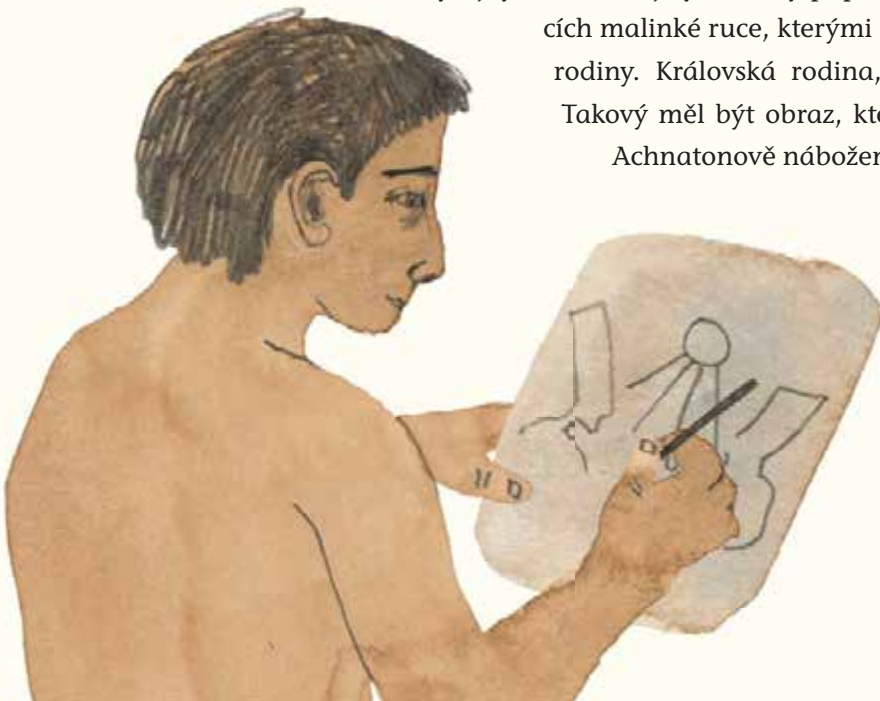
opracováváním kamenného bloku pomocí ještě tvrdších kamenů celé měsíce. Postupně se stali přeborníky na tvorbu takzvaného zahloubeného reliéfu. Její postup spočíval ve vytesávání postav a hieroglyfů do hladkého povrchu kamene. Když se takového reliéfu dotkla jasná sluneční záře, vrhal ostré stíny a vypadal jako malba.

Je možné, že někteří faraoni mohli mít na nose bradavice, nebo dokonce chlupaté uši. Ale umělci je vždy zpodobili tak, aby vypadali uhlazeně, měli pravidelné rysy a, jen mezi námi, také trochu prázdňý výraz. Jako by měli nasazenou masku a v jejich královských hlavách nesídlila jediná myšlenka.

„Pokud zamýšlejí, že tak bude vypadat i můj portrét,“ pomyslel si Achnaton, „měli by se připravit na menší překvapení.“ Trval na tom, aby ho jeho podobizny ukazovaly jako opravdovou lidskou bytost. Možná dokonce poprosil své umělce, aby mu nos i bradu oproti skutečnosti ještě trochu zvětšili, a jeho tvář tak byla okamžitě rozpoznatelná. Achnaton s manželkou Nefertiti měli šest dcer. Královští mistři je zachytili společně s rodiči, jak si hrají a smějí se jako normální děti, což mělo ke strnulým postavám běžným ve starém stylu velmi daleko.

Stejně jako všichni Egypťané, i Achnaton vyrůstal obklopen množstvím božských podobizen. Byl však přesvědčen, že nyní dozrál čas na změnu. Všechna božstva postavil mimo zákon a vyhlásil, že existuje pouze jediný bůh, Aton – sluneční koule. Aby rozšířil myšlenku jediného boha po celé egyptské říši, Achnaton od základů změnil tradiční postavy a výjevy, které umělci směli zobrazovat. Zmizeli staří bohové s hlavami koček, krokodýlů, sokolů a šakalů. Teď nastoupil Aton, který mohl být zpodobňován pouze jako

obyčejný kruh. Z něj vyzařovaly paprsky, jež měly na svých koncích malinké ruce, kterými se dotýkaly faraona a jeho rodiny. Královská rodina, nad níž se sklání Aton. Takový měl být obraz, který sis představil v novém Achnatonově náboženství.

„Tohle nesmíme dovolit!“ mumlali kněží starého náboženství, „Božstva se budou hněvat.“ Ale Achnaton si jich nevšiml. Moc držel v rukou on a hodlal začít dělat věci jinak. Chtěl, aby jeho poddaní úplně zapomněli na staré pořádky. Všechno mělo být nové.

Achnaton se ujal vlády jako Amenhotep Čtvrtý. Později přijal nové jméno – Achnaton – což znamenalo „ten, který slouží Atonovi“. Také na břehu Nilu založil nové město, Achetaton, kde nechal z vápence vytesat hlavu a ramena královny Nefertiti. Tutmos ji zobrazil jako nádhernou ženu s jemným úsměvem na rtech, pravděpodobně přesně podle skutečnosti. Na dokonale tvarované hlavě jí seděla egyptská koruna. To byla další z Achnatonových změn. Dříve totiž faraoni nedovolovali, aby byly jejich manželky zpodobovány jako jim rovné. Achnaton i Nefertiti museli Tutmosovi věřit, že svou práci odvede opravdu dobře. Vlastnil velký dům a také koňský povoz, podobně jako opravdoví šlechtici.

Achnaton se zvláštní tváří, přenádherná Nefertiti a jejich šest dcer – dokonalá rodina. Pokud se mezi nimi někdy vyskytly nějaké neshody, na královských sochách a rytinách to nepostřehneš. Reliéf ukazuje, jak si děvčátka hrají kolem svých rodičů a Atonovy paprsky se k nim natahují, jako by je chtěly malinko polechtat. Žhnoucí egyptské slunce zvýrazňuje každíčký detail a zdá se, že umělcem není nikdo jiný než samotný bůh Aton.

pohřební komnata, Tutanchamonova hrobka
Údolí králů, Veset, Egypt; přibližně 1320 př. n. l.

5

Život plyne dál

Tutanchamonova hrobka

Jestli si Achnaton myslel, že další faraoni budou následovat jeho příkladu, mýlil se. „Tehle výmysl s jediným bohem – vždyť to není ani trochu egyptské,“ namítali kněží starého náboženství. Ale než Achnaton umřel, museli čekat 17 dlouhých let. Nakonec však mohli vrátit egyptské náboženství i umění do zajetých kolejí. Nedlouho poté na trůn usedl Tutanchamon. Faraonem se stal ještě jako malý chlapec, mohlo mu být tak devět let. Zemřel o necelých deset let později na následky nemoci, zranění, nebo oboujího zároveň.

Pro Egyptany však smrt nepředstavovala konec. Byla pouze dveřmi vedoucími k posmrtnému životu. Bohatí se těšili, že si budou užívat ještě více požitků než za svého života – čekalo na ně dobré jídlo, hudba, luxusní oblečení a nábytek, večírky s přáteli a takové množství otroků, jaké si jen budou přát. Dokonce i méně majetní Egypťané mohli doufat, že se jejich život po smrtilepší – za předpokladu, že měli všechno dopředu připravené.

Nejprve znalí balzamovači, na něž dohlížel bůh Anubis s hlavou šakala, mrtvé tělo pečlivě mumifikovali. Sestava balzamovačů musela nejdříve opatrně rozříznout bok a vyjmout z něj játra, plíce, žaludek a střevo. Skrz nosní díрку prostrčili dlouhý háček, jímž rozmačkali mozek a vytáhli ho ven. Poté potřeli kůži slanou směsí a nechali ji čtyřicet dnů schnout. Tělo následně umyli a vmasírovali do něj vonné oleje. Teď již bylo připraveno na zabalení do několika vrstev lněných pláten. Nakonec mumii uložili do dřevěné bedny, která se vkládala do rakve.

V mezičase skupina dělníků a umělců připravovala hrob. Faraonům byly vyhrazeny podzemní hrobky s několika místnostmi. V jedné z nich čekal připravený kamenný sarkofág, který se podobal hluboké vaně s víkem. Do něj se dávaly rakve s mumifikovaným tělem. Díky suchému egyptskému podnebí vydržely mumie po celá staletí, aniž by jevily známky rozkladu.

Přípravy kolem pohřbívání zaměstnávaly mnoho umělců, jen ti nejlepší se však mohli podílet na chystání hrobek v Údolí králů poblíž Luxoru. Jejich stěny zcela pokrývaly barevné výjevy, na nichž se setkávali egyptští bohové s vládci a jejich rodinami. Písaři nejdříve zhotovili náčrt postav a ostatní umělci je poté vybarvovali. Když byly malby dokončeny, hrobka se naplnila šperky, soškami, nábytkem a jídlem. Celé to připomínalo luxusní obchodní dům se vším, co by faraon mohl v posmrtném životě potřebovat, a nechyběly ani malé figurky sluhů, kteří se o něj měli starat.

Vyhotovení každé královské hrobky trvalo velmi dlouho. Tutanchamonova nenadálá smrt v tak mladém věku ale způsobila, že ho museli pochovat v hrobce, která byla původně určena někomu jinému a práce na ní náhodou zrovna skončily. Pohřební komnata byla jen taktak dost velká. Téměř veškerý prostor zabíral zářivý oltář. Vypadal jako drobná dřevěná místnůstka celá pokrytá zlatem. Nacházely se v něm tři schránky uložené do sebe a kamenný sarkofág. Uvnitř něj spočívaly tři rakve.

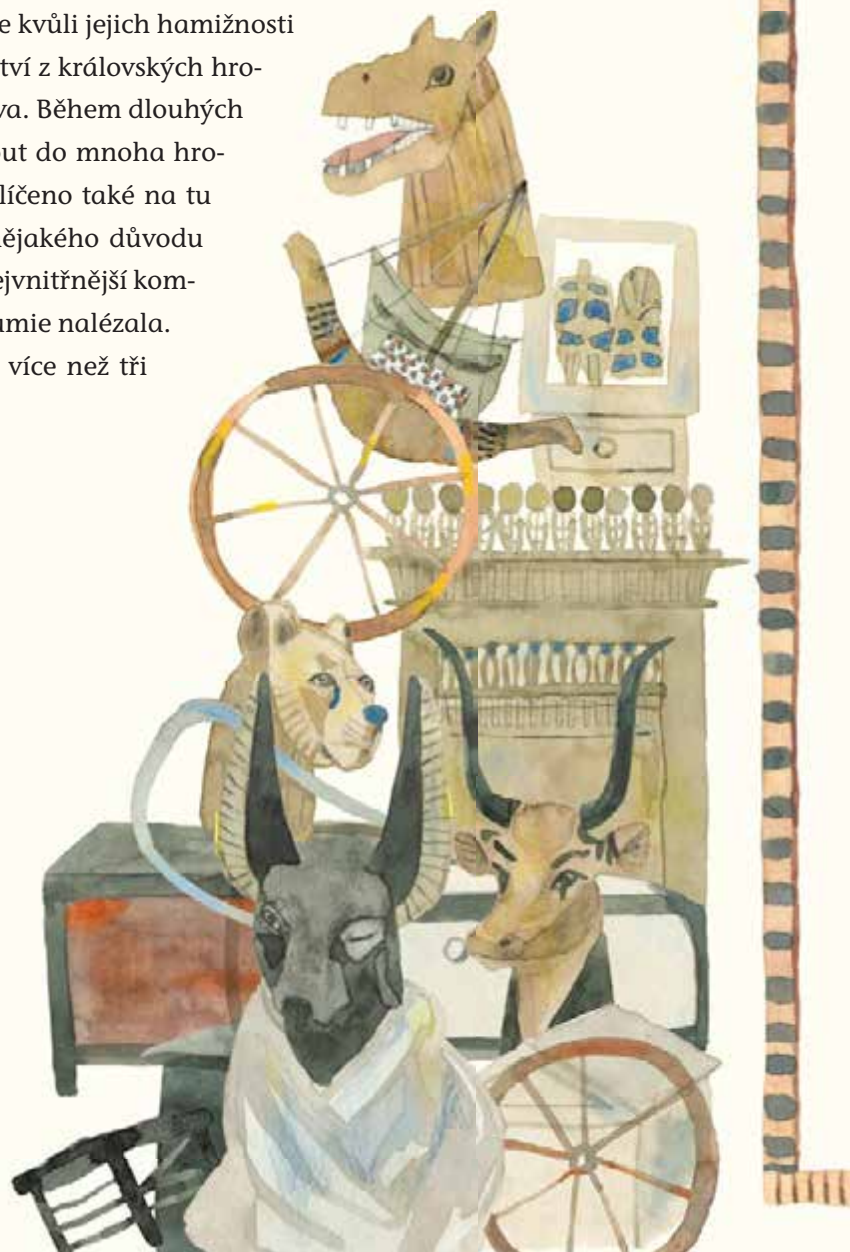
Vnitřní schránka, do níž uložili faraonovu mumii, byla vyrobena z čistého zlata. Měla tvar sochy Tutanchamona oblečeného do královské róby.

Mumiinu hlavu zakrývala zlatá maska s faraonskou korunou, vykládaná tmavě modrými lazurity, polodrahokamy a barevnými skličky. Tutanchamon byl synem, kterého měl Achnaton s jednou ze svých manželek, ale podle této zlaté masky to nebylo ani trochu znát. Na rozdíl od Achnatonova výrazného nosu a vystouplé brady vypadala Tutanchamonova tvář naprosto neosobně.

Když byla hrobka zapečetěna, nikdo nečekal, že by zlato a klenoty ještě někdy spatřily světlo světa. Křesla vykládaná slonovinou a bronzem, ebenové sochy boha Anubise se šakalí hlavou, zlatá maska – všechny tyto skvosty měly zůstat v temném podzemí. Kdyby je Tutanchamon po smrti potřeboval, měly tam pro něj být.

Možná se ti to zdá jako příšerné plýtvání. Přesně to si mysleli i vykradači hrobů. Tito zlodějčkové riskovali, že budou chyceni a zabiti, a někdy je kvůli jejich hamižnosti a touze zmocnit se bohatství z královských hrobek dokonce pohřbili zaživa. Během dlouhých let se jim podařilo vniknout do mnoha hrobů v Údolí králů. Měli políčeno také na tu Tutanchamonovu, ale z nějakého důvodu se nedokázali dostat do nejnitra komnaty, kde se faraonova mumie nalézala. Ta zůstala zapečetěna po více než tři tisíce let.

Νάδοβα να νίνο ς νύγιε ν ρέκρύχ ποvēτí α βájí (Francoisova váza)
z Řecka
přibližně 575–560 př. n. l.